

Rynek zbóż w Polsce

Krajowy Ośrodek
Wsparcia Rolnictwa

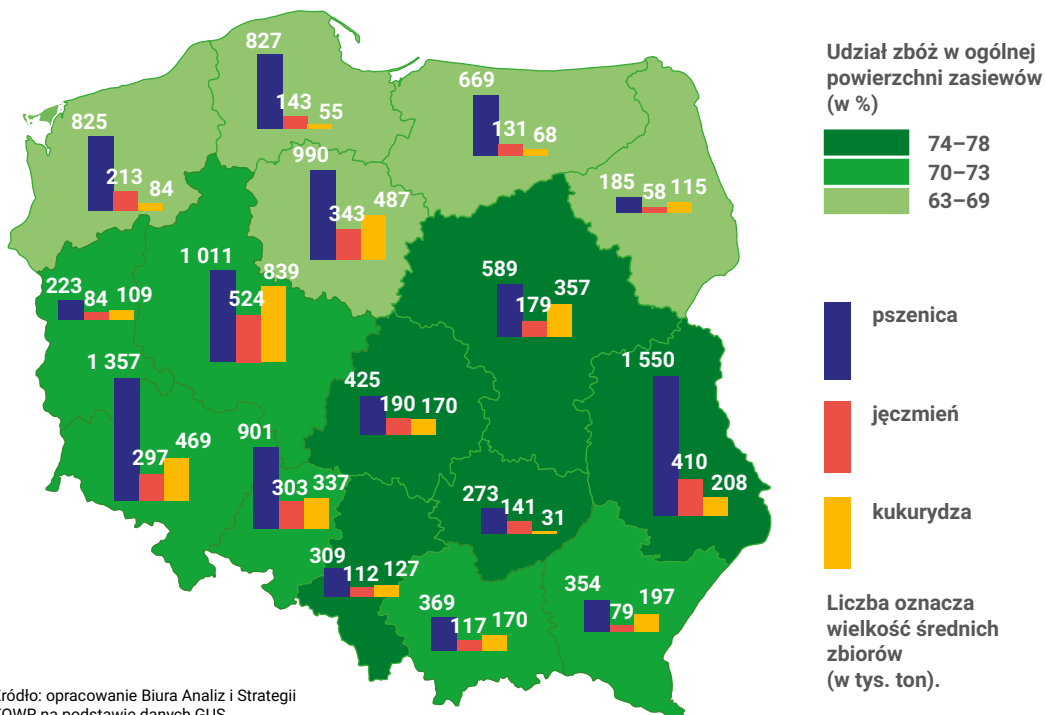
POLSKA ZNACZĄCYM PRODUCENTEM ZBÓŻ W UNII EUROPEJSKIEJ

Produkcja zbóż należy do najważniejszych gałęzi rolnictwa w Polsce i ma strategiczne znaczenie dla gospodarki żywnościowej kraju. Uprawę zbóż w Polsce w znacznym stopniu determinują: warunki przyrodnicze, postęp hodowlany, wielkość i struktura obszarowa gospodarstw oraz poziom rozwoju technologicznego. W związku z tym największa podaż zbóż do skupu ze zbiorów krajowych występuje w północnych i zachodnich rejonach kraju, na których obszarze zlokalizowane są gospodarstwa rolne o największej przeciętnej powierzchni.

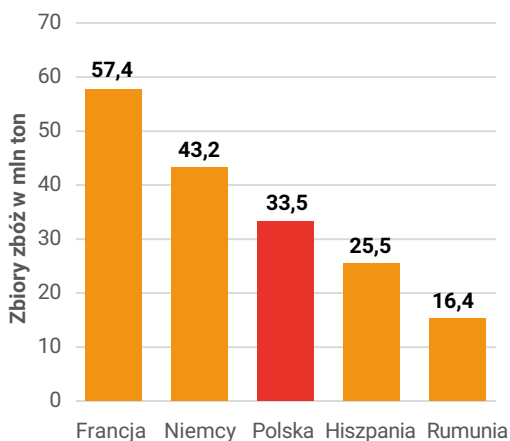
Zboża stanowią bazę surowcową dla polskiego przemysłu zbożowo-młynarskiego. Są podstawowym surowcem wykorzystywanym do produkcji pasz oraz w dużym stopniu decydują o ekonomicznych warunkach produkcji zwierzęcej, szczególnie żywca wieprzowego i drobiowego.

Powszechność uprawy zbóż w naszym kraju powoduje, że Polska zaliczana jest do grona największych producentów w Unii Europejskiej. Zajmujemy drugie miejsce (po Francji) wśród krajów członkowskich pod względem wielkości areалу uprawy zbóż oraz trzecie (po Francji i Niemczech) – w uzyskiwanych zbiorach.

Udział zbóż ogółem w powierzchni zasiewów oraz zbiory pszenicy, jęczmienia i kukurydzy średnio w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020

Najwięksi producenci zbóż w Unii Europejskiej w 2020 r.

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Komisji Europejskiej oraz GUS, data odczytu 17.12.2020 r.

W latach 2015–2019 udział zbóż w wartości rolniczej produkcji globalnej wynosił 15–16%, a w wartości towarowej produkcji rolniczej 8–11%. Produkty zbożowe stanowiły również

ważną grupę asortymentową w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego i tytoniowego. W 2019 r. ich udział wyniósł blisko 10%, a wartość sprzedaży przemysłu zbożowego osiągnęła poziom 24,9 mld zł, o 46% wyższy niż dekadę wcześniej.

W Polsce postępuje proces koncentracji gospodarstw rolnych, co jest związane z przemianami strukturalnymi i wielofunkcyjnym rozwojem wsi i obszarów wiejskich.

W 2019 r. uprawą zbóż w Polsce zajmowało się 1 mln gospodarstw, o 19% mniej niż w 2010 r. Zboża były uprawiane przez 74% gospodarstw rolnych, a średni obszar upraw zbożowych w gospodarstwie wynosił 7,55 ha. Zmniejszeniu ulegała również powierzchnia zasiewów. W 2019 r. w strukturze krajowych zasiewów zboża stanowiły ponad 72% ogólnej powierzchni, o 1,5 pp. mniej niż dekadę wcześniej.

Globalna i towarowa produkcja zbóż w Polsce

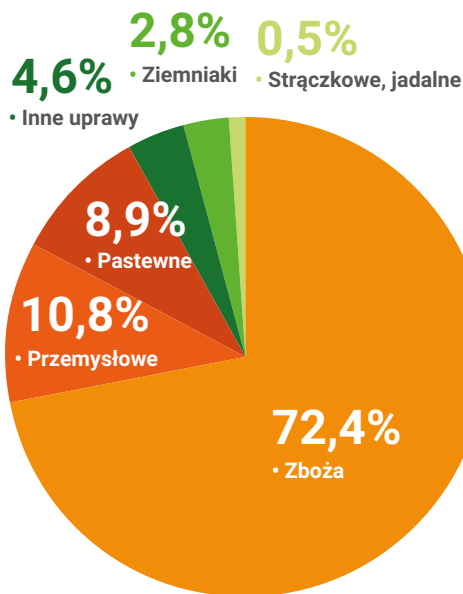
Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019
Produkcja globalna (w mln zł)					
Wartość globalnej produkcji rolniczej	98 638	103 357	115 612	112 638	120 548
Wartość globalnej produkcji zbóż	16 316	16 738	18 740	17 316	19 273
Udział produkcji zbóż w globalnej produkcji rolniczej	16,5%	16,2%	16,2%	15,4%	16,0%
Produkcja towarowa (w mln zł)					
Wartość towarowej produkcji rolniczej	74 203	76 546	85 072	85 870	90 427
Wartość towarowej produkcji zbóż	8 317	8 671	9 400	7 283	8 632
Udział produkcji zbóż w towarowej produkcji rolniczej	11,2%	11,3%	11,0%	8,5%	9,5%

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych GUS.

Powierzchnia uprawy zbóż w Polsce

W Polsce zmniejsza się powierzchnia uprawy zbóż podstawowych przy jednoczesnym zwiększaniu skali uprawy kukurydzy na ziarno. W latach gospodarczych 2009/2010–2010/2011¹ uprawa zbóż w Polsce była prowadzona na powierzchni 7,6–8,6 mln ha, natomiast w latach 2015/2016–2019/2020 uległa niewielkiemu zmniejszeniu do 7,5–7,9 mln ha. Powierzchnia uprawy zbóż podstawowych (pszenica, żyto, pszenżyto, jęczmień i owies) oscylowała wokół 6 mln ha, co stanowiło blisko 80% zasiewów zbóż ogółem. Mieszanki zbożowe przeznaczone na cele paszowe zajmowały niecałe 12% ogólnej powierzchni uprawy zbóż (0,8–1 mln ha), kukurydza na ziarno – około 8% (0,6–0,7 mln ha), a gryka i proso – 1% (około 0,1 mln ha).

Struktura zasiewów w Polsce w 2019 r.

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych GUS.

¹ Okres obrachunkowy stosowany w planowaniu i rozliczaniu działalności gospodarczej w przypadku zbóż trwa od 1 VII roku bieżącego do 30 VI roku następnego.

Powierzchnia zasiewów zbóż w Polsce (w tys. ha)

Wyszczególnienie	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Powierzchnia zbóż ogółem	7 512	7 462	7 602	7 806	7 891	7 890
pszenica	2 395	2 364	2 392	2 417	2 511	2 472
pszenżyto	1 516	1 374	1 352	1 288	1 315	1 263
jęczmień	839	915	954	976	975	978
żyto	725	775	873	894	904	950
owies	461	472	491	497	495	516
mieszanki zbożowe	813	806	880	993	932	1028
kukurydza	670	594	562	645	665	599

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych GUS, rok gospodarczy 2020/2021 – dane szacunkowe GUS.

Plony i zbiory zbóż

W plonowaniu wszystkich zbóż w Polsce w dłuższym okresie notuje się tendencję wzrostową, co jest czynnikiem rekompensującym redukcję areалу uprawy. W latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 plony zbóż podstawowych z mieszankami wyniosły średnio w kraju od 3,23 t/ha do 4,00 t/ha, a kukurydzy – od 4,71 t/ha do 7,29 t/ha, podczas gdy dekadę wcześniej było to odpowiednio od 2,56 t/ha do 3,41 t/ha i od 4,16 t/ha do 6,57 t/ha. W efekcie krajowe zbiory zbóż są większe niż dekadę wcześniej.

Zbiory zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi w latach 2015/2016–2019/2020 wynosiły od 22,8 mln ton do 27,8 mln ton

i stanowiły 85–88% zbiorów zbóż ogółem. Według danych GUS w 2020 r. w Polsce zebrano 29 mln ton zbóż podstawowych z mieszankami², o 16% więcej niż dekadę wcześniej i o 4% więcej niż w rekordowym roku 2009.

² W roku gospodarczym 2020/2021 powierzchnię zasiewów, plony i zbiory opracowano na podstawie informacji sygnałnej GUS „Wynikowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2020 r.” opublikowanej 17 grudnia 2020 r.

W latach 2015/2016–2019/2020 zbiory zbóż ogółem (łącznie z kukurydzą, prosem i gryką), w zależności od warunków pogodowych, kształtowały się od 26,8 mln ton do 31,9 mln ton. Według danych GUS w 2020 r. krajowe zbiory zbóż ogółem osiągnęły rekordowy poziom 33,5 mln ton. Na skalę produkcji zbóż w Polsce wpływ miało kilka czynników: zmiana struktury uprawy zbóż, postęp biologiczny w zakresie hodowli nowych, wydajniejszych odmian, poprawa efektywności stosowania środków plonotwórczych i ochrony roślin oraz wyłączenie z uprawy gleb słabszych.

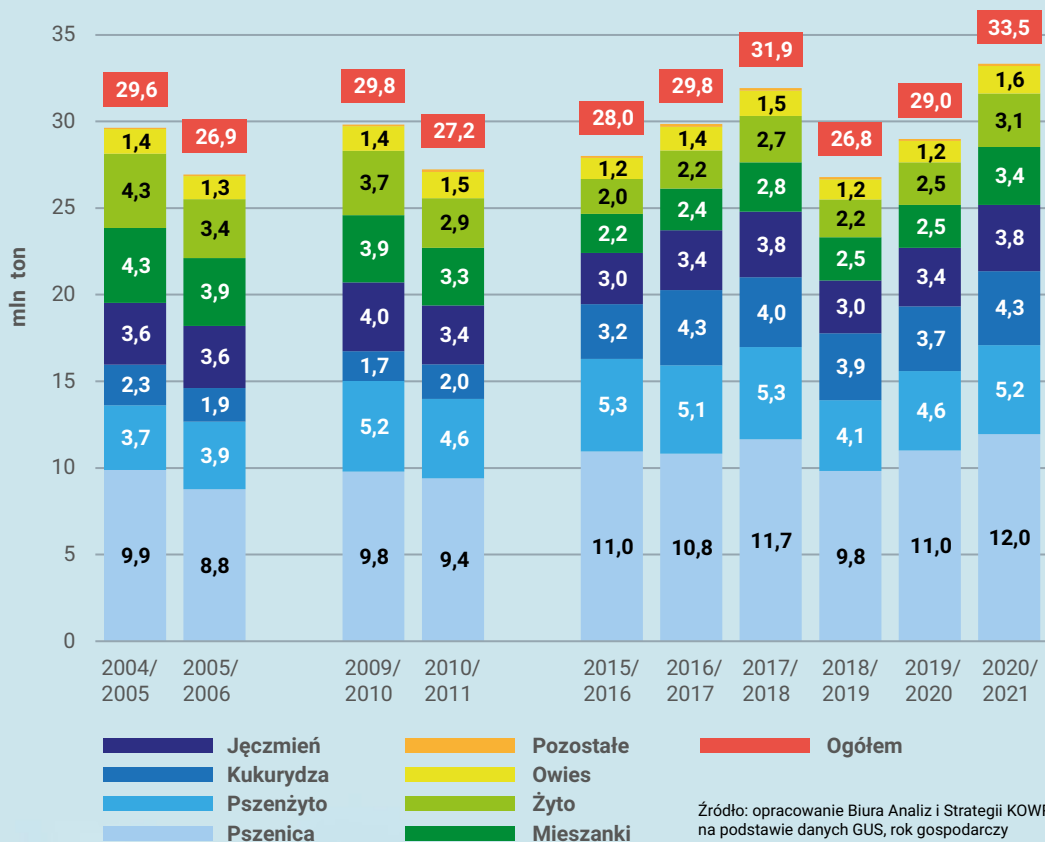
W strukturze krajowej produkcji zbóż dominuje pszenica. Wynika to z dużego znaczenia tego zboża w żywieniu ludzi i zwierząt oraz ze znacznego potencjału plonowania. Systematycznie rośnie udział pszenżyta i kukurydzy, natomiast zmniejsza się udział żyta, mieszanek zbożowych oraz jęczmienia. Stabilny jest udział owsa. Na obszarze Polski uprawiane są również niewielkie ilości gryki i prosa.

Krajowe zbiory poszczególnych zbóż (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Zbiory zbóż ogółem	28 003	29 849	31 925	26 780	28 990	33 547
pszenica	10 958	10 828	11 666	9 820	11 012	12 024
pszenżyto	5 339	5 102	5 312	4 086	4 583	5 161
jęczmień	2 961	3 441	3 793	3 048	3 374	3 849
żyto	2 013	2 200	2 674	2 167	2 461	3 079
owies	1 220	1 358	1 465	1 166	1 233	1 585
mieszanki zbożowe	2 250	2 415	2 847	2 506	2 472	3 372
kukurydza	3 156	4 343	4 022	3 864	3 734	4 339

Zbiory zbóż w Polsce

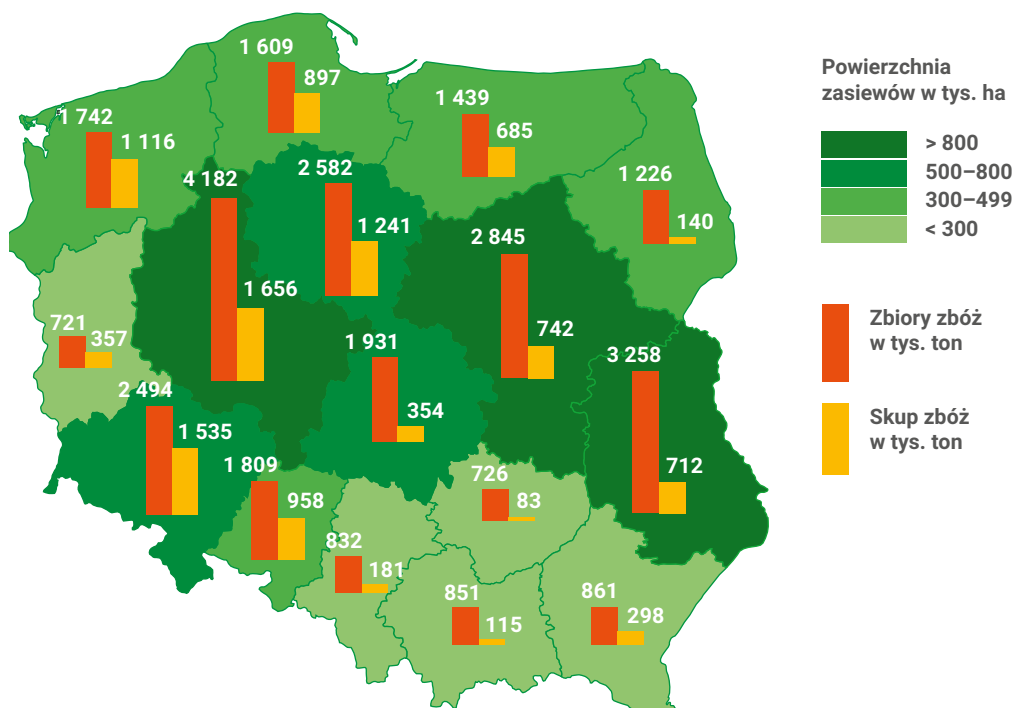

Skup zbóż w Polsce charakteryzuje się dużą sezonowością. Największa podaż ziarna do skupu występuje w okresie zbiorów. Podaż rynkowa w coraz większym stopniu jest kształtowana przez duże gospodarstwa rolne dysponujące zapleczem magazynowym.

W województwach, na których terenie występuje znaczny odsetek gospodarstw mniejszych o niskim poziomie specjalizacji produkcji, duża część zbieranego ziarna zbóż przeznaczana jest przez producentów rolnych na samozaopatrzenie.

Powierzchnia zasiewów, zbiory i skup zbóż ogółem średnio w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020

Regionalne różnicowanie uprawy zbóż w Polsce

Wolumen zbiorów zbóż w Polsce jest zróżnicowany regionalnie. Decydują o tym: jakość gleb, długość okresu wegetacji, struktura agrarna, kultura rolna oraz stopień uprzemysłowienia i zurbanizowania. Najwięcej zbóż uprawia się w województwach: wielkopolskim, lubelskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim, dolnośląskim i łódzkim. Łączny areał uprawy w tych regionach stanowi około 60% całej powierzchni krajowych zasiewów zbóż, jak również uzyskiwanych zbiorów. Najwięcej zbóż do skupu dostarczane jest w województwach: wielkopolskim, dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, zachodniopomorskim i opolskim. Udział wymienionych województw w krajowym skupie wynosi blisko 60%.

Struktura zbiorów zbóż w 2020 r.

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie szacunkowych danych GUS.

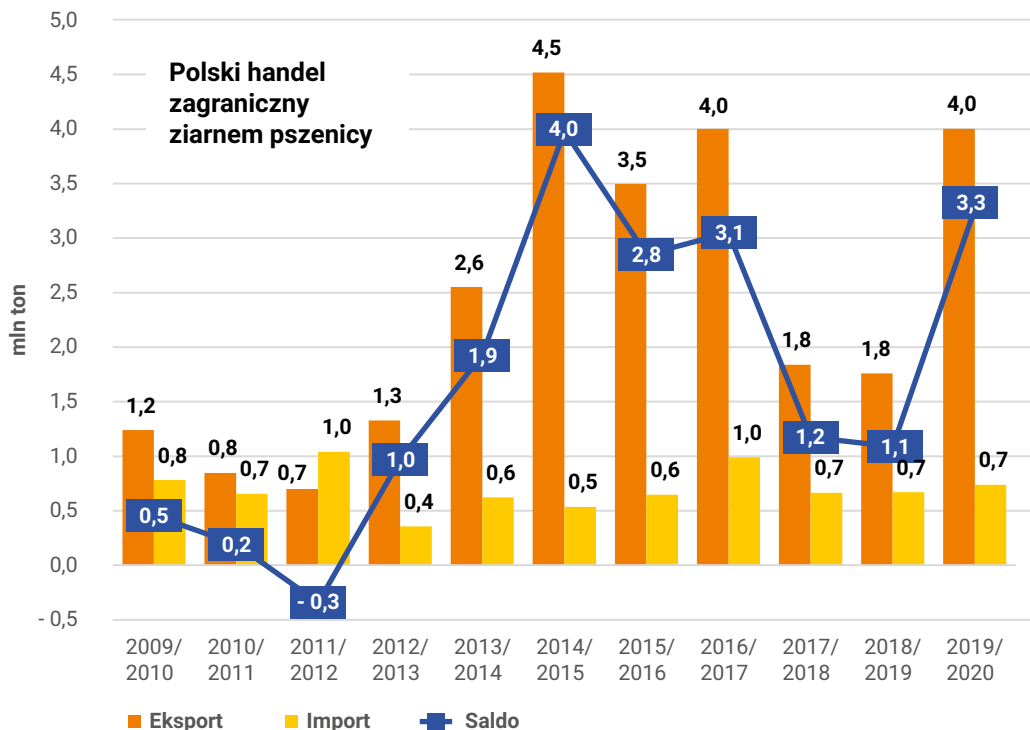

Popularne zboża uprawiane w Polsce

W Polsce, pod wpływem potrzeb rynku oraz opłacalności produkcji, nastąpiła zmiana struktury odmianowej zbóż na rzecz gatunków bardziej intensywnych, o większej wartości użytkowej. Struktura gatunkowa zbóż jest determinowana warunkami ekonomicznymi, klimatycznymi oraz klasą gleb.

1. Pszenica (*Triticum L.*)

Pszenica dominuje w strukturze krajowej uprawy zbóż, a skala uprawy powoduje, że Polska pozostaje ważnym unijnym producentem. W 2019 r. pod względem wolumenu zbiorów pszenicy Polska zajmowała czwartą pozycję w UE, po: Francji, Niemczech i Wielkiej Brytanii, z około 7% udziałem w produkcji.

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Ministerstwa Finansów, za 2020 r. dane wstępne.

Nasz kraj pozycjonowany był na szesnastym miejscu spośród największych światowych producentów tego zboża, z 1,5% udziałem.

Powierzchnia uprawy pszenicy w Polsce w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 zajmowała 2,4–2,5 mln ha, co stanowiło około 32% powierzchni zasiewów zbóż ogółem.

W 2019 r. najwięcej pszenicy uprawiano w województwach: lubelskim (14% udziału w powierzchni zasiewów) oraz w dolnośląskim (11%), wielkopolskim (9%) i kujawsko-pomorskim (9%). Postęp hodowlany i rozwój technologii uprawy spowodował, że od akcesji Polski do UE do 2019 r. zbiory pszenicy w Polsce zwiększyły się z 9,9 mln ton do ponad 11 mln ton. W 2020 r. były one rekordowe i wyniosły 12 mln ton.

W uprawie dominują odmiany pszenicy jakościowe i chlebowe.

Rosnąca krajowa produkcja zwiększyła możliwości eksportowe ziarna pszenicy. W roku gospodarczym 2019/2020 z kraju wywieziono 4 mln ton tego zboża, trzykrotnie więcej niż 10 lat wcześniej. Bardziej dynamiczny był wzrost wartości eksportu. W latach gospodarczych 2009/2010–2019/2020 wpływy z eksportu zwiększyły się ze 171 mln euro do 772 mln euro (4,5 razy) i stanowiły 58% wpływów uzyskanych ze sprzedaży ziarna zbóż ogółem.

Polscy eksporterzy w 2019 r. lokowali ziarno pszenicy przede wszystkim na rynku pozaukrajnym (83% wolumenu wywiezionego ziarna). Głównym kierunkiem wywozu tego

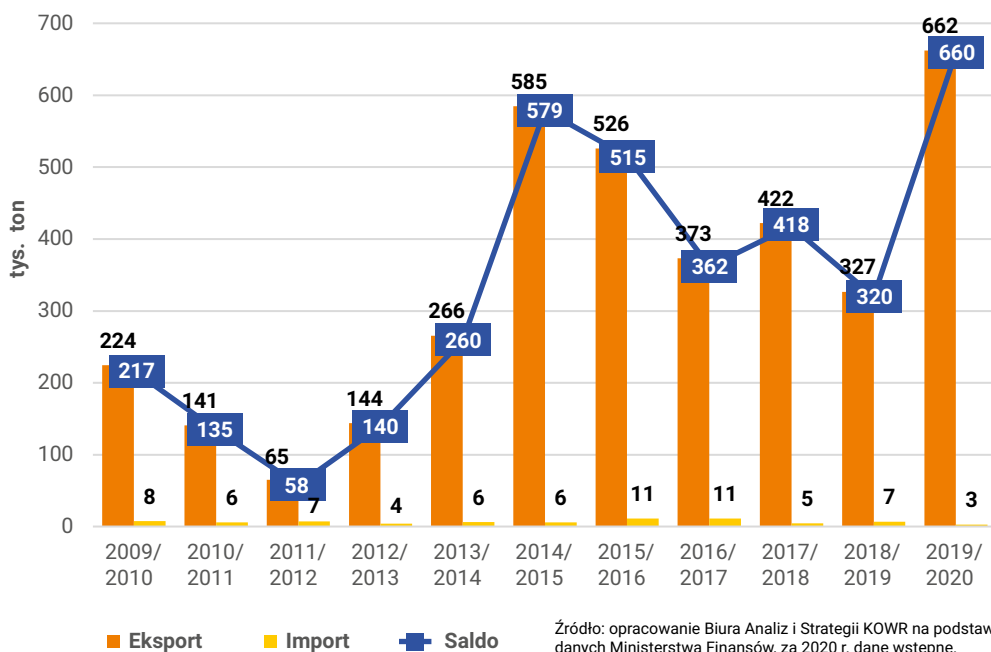

ziarna na rynki krajów trzecich były Arabia Saudyjska (1,5 mln ton – 38% eksportu ziarna) oraz RPA (blisko 0,7 mln ton, 17%). Spośród krajów UE pszenicę kierowano przede wszystkim do Niemiec (0,6 mln ton – 14% eksportu tego ziarna z Polski).

2. Pszenżyto (×Triticosecale)

Polska jest największym producentem pszenżyta na świecie. Rodzime uprawy tego zboża stanowią 1/3 produkcji światowej i ponad 40% produkcji unijnej. Ziarno pszenżyta cechuje się wysoką zawartością białka. Ze względu na niskie wymagania glebowe i wysoką odporność zboże to można uprawiać w różnorodnych warunkach klimatycznych.

Polski handel zagraniczny ziarnem pszenżyta

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Ministerstwa Finansów, za 2020 r. dane wstępne.

Powierzchnia uprawy pszenżyta w Polsce od wielu lat utrzymuje się na wysokim poziomie. W latach 2015/2016–2019/2020 areał uprawy pszenżyta w Polsce wynosił od 1,3 do 1,5 mln ha, co stanowiło około 18% krajowej powierzchni zasiewów zbóż. Ponad 50% upraw zlokalizowanych jest w województwach: wielkopolskim, mazowieckim, lubelskim i łódzkim. W latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 zbiory pszenżyta w Polsce wahały się od 4,1 mln ton do 5,3 mln ton, a ich udział w krajowych zbiorach stanowił od 15% do 19%. W 2020 r. zbiory tego zboża w kraju wyniosły 5,2 mln ton, o 13% więcej niż w 2019 r.

W roku gospodarczym 2019/2020 z kraju wywieziono 662 tys. ton pszenżyta, trzykrotnie więcej niż 10 lat wcześniej. Równocześnie wartość eksportu pszenżyta zwiększyła się 4,5 razy, z 25 mln euro do 112 mln euro i stanowiła 8,5% wpływów uzyskanych ze sprzedaży ziarna zbóż ogółem. W sezonie 2019/2020 ziarno pszenżyta wywożono z Polski do krajów Unii Europejskiej, głównie do Niemiec (424 tys. ton, 64% wolumenu eksportu tego ziarna). Mniejszymi odbiorcami były Litwa (140 tys. ton, 21%) oraz Hiszpania (79 tys. ton, 12%).

3. Jęczmień (*Hordeum L.*)

Jęczmień jest zbożem o umiarkowanych wymaganiach klimatycznych i glebowych, a przy tym zapewnia stosunkowo wysoki potencjał plonowania. Przekłada się to na jego znaczny udział w areale upraw zbóż w Polsce, który w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 wynosił około 12%. Jęczmień jest wykorzystywany głównie do wytwarzania słodu na potrzeby przemysłu browarniczego, do wyrobu kaszy

oraz jako roślina paszowa. Warto zwrócić uwagę na szczególne właściwości prozdrowotne zielonego jęczmienia, który zawiera szereg witamin i składników mineralnych. Uzasadnia to rosnące wykorzystanie tego zboża do produkcji różnego rodzaju suplementów czy soków na bazie młodego jęczmienia.

W 2019 r. Polska zaliczana była do największych producentów jęczmienia w UE (po: Francji, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Danii), z około 5% udziałem w unijnej produkcji tego zboża.

Powierzchnia uprawy jęczmienia w Polsce w latach 2015/2016–2019/2020 zwiększyła się z 839 tys. ha do 975 tys. ha. Najwięcej upraw tego zboża w 2019 r. zlokalizowanych było na terenie województw: wielkopolskiego (16%),

lubelskiego i kujawsko-pomorskiego (po około 11%). Zbiory, w zależności od warunków atmosferycznych występujących w poszczególnych latach, kształtowały się na poziomie 3,0–3,8 mln ton.

Wywóz jęczmienia w roku gospodarczym 2019/2020 wyniósł 119 tys. ton i stanowił 2% polskiego eksportu ziarna zbóż w tym okresie. Największymi partnerami handlowymi Polski były kraje UE, do których trafiło 75% eksportowanego ziarna. Spośród nich pierwsze miejsce zajmowały Niemcy (84 tys. ton – 71% eksportu ziarna z Polski), natomiast głównym kierunkiem wywozu tego zboża do krajów trzecich było Maroko (29 tys. ton – blisko 25% eksportu).

4. Żyto (Secale L.)

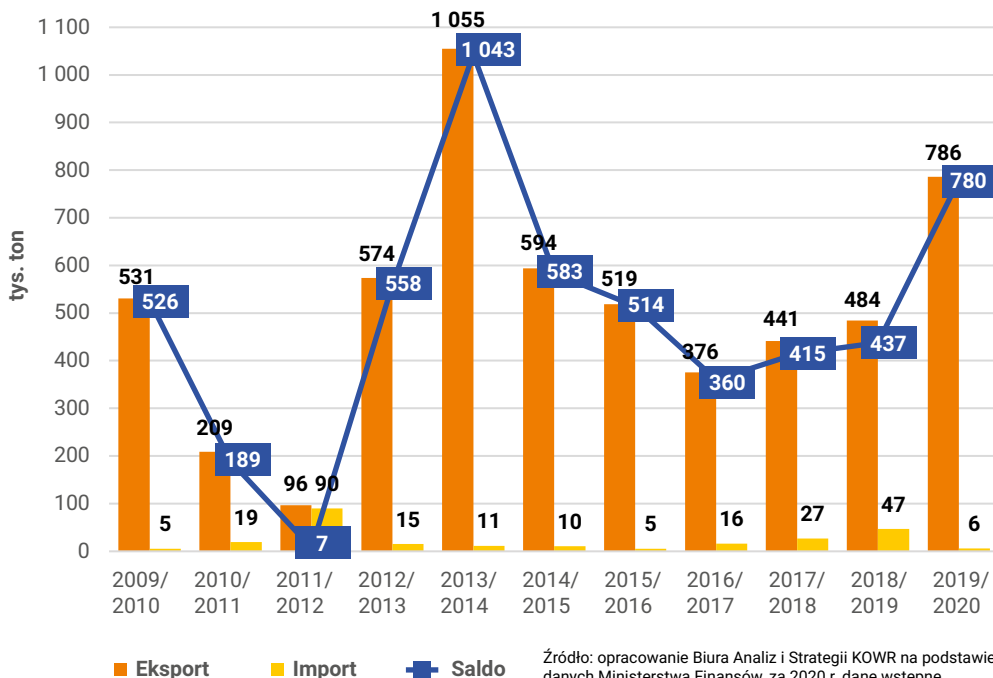
Żyto, jako podstawowe zboże chlebowe, jest uprawiane głównie w północno-wschodniej Europie. Polska jest drugim na świecie i w Unii Europejskiej (po Niemczech) producentem żyta. Udział naszego kraju w światowej produkcji tego zboża w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 wynosił 15–19%, a w unijnej 26–36%. W latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 areał jego uprawy wahał się od 725 tys. ha do 904 tys. ha. W 2019 r. blisko połowa upraw zlokalizowana była na obszarze województw: wielkopolskiego (19%), mazowieckiego (18%) i łódzkiego (12%). W Polsce żyto uprawiane jest na glebach lekkich, z przeznaczeniem na cele konsumpcyjne, paszowe, przemysłu spirytusowego oraz do produkcji bioetanolu. W latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020, przy mniejszej powierzchni zasiewów, zbiory żyta wynosiły 2,0–2,7 mln ton, podczas gdy dekadę temu przekraczały

3 mln ton. W 2020 r. zebrano 3,1 mln ton żyta, najwięcej od roku gospodarczego 2013/2014.

Ze względu na lokalne wykorzystanie ziarna żyta eksport tego zboża jest niewielki. W roku gospodarczym 2019/2020 z kraju wywieziono 786 tys. ton ziarna żyta, blisko 1,5 raza więcej niż 10 lat wcześniej. W tym czasie wartość jego eksportu zwiększyła się 2,5 razy (z 51 mln euro do 125 mln euro) i stanowiła 9% wpływów uzyskanych ze sprzedaży ziarna zbóż ogółem. Największymi odbiorcami żyta z Polski w roku gospodarczym 2019/2020 były kraje unijne (96% udziału), przede wszystkim Niemcy (610 tys. ton, 78% wolumenu tego zboża) i Hiszpania (97 tys. ton, 12%), a spoza UE – Federacja Rosyjska (27 tys. ton, 3%) i Norwegia (6 tys. ton, niecały 1%).

Polski handel zagraniczny ziarnem żyta

5. Owies (Avena L.)

Polska należy do znaczących światowych producentów owsa – jesteśmy czwartym globalnym producentem tego zboża (po Federacji Rosyjskiej, Kanadzie i Australii) oraz pierwszym producentem w Unii Europejskiej, z 18% udziałem w unijnej produkcji. Powierzchnia zasiewów owsa w Polsce wynosi około 0,5 mln ha i stanowi 6% zasiewów zbóż ogółem. W 2019 r. w uprawie owsa w Polsce największe znaczenie miały województwa: mazowieckie (19% powierzchni uprawy), lubelskie (15%), łódzkie (11%) i podlaskie (9%), z których uzyskuje się ponad 50% krajowej produkcji. Zbiory owsa w Polsce kształtują się od 1,2 mln ton do 1,5 mln ton. W 2020 r. wyniosły blisko 1,6 mln ton i były o 4,5% większe niż dekadę wcześniej.

Owies uprawiany jest na cele paszowe i konsumpcyjne. Badania nad właściwościami chemicznymi tego zboża przyczyniły się do poszerzenia jego zastosowania także w: diecie, lecznictwie oraz przemyśle farmaceutycznym, kosmetycznym i chemicznym.

Owies ma stosunkowo mały (1–3%) udział w obrotach handlowych zbożem. W roku gospodarczym 2019/2020 z Polski wyeksportowano 92 tys. ton tego ziarna, dwukrotnie więcej niż dekadę wcześniej. Podobnie jak w latach poprzednich praktycznie cały wolumen zbieranego w kraju owsa sprzedawany był na rynku UE. Tradycyjnie największym jego odbiorcą były Niemcy (48 tys. ton, 52% wolumenu eksportu tego ziarna). Wywożony był również do Niderlandów (42 tys. ton, 46% wolumenu eksportu) oraz Danii (0,7 tys. ton, około 1%).

6. Kukurydza (*Zea mays*)

Polska jest piątym producentem kukurydzy w Unii Europejskiej (po Francji, Rumunii, Węgrzech i Włoszech), z 6% udziałem w unijnej produkcji.

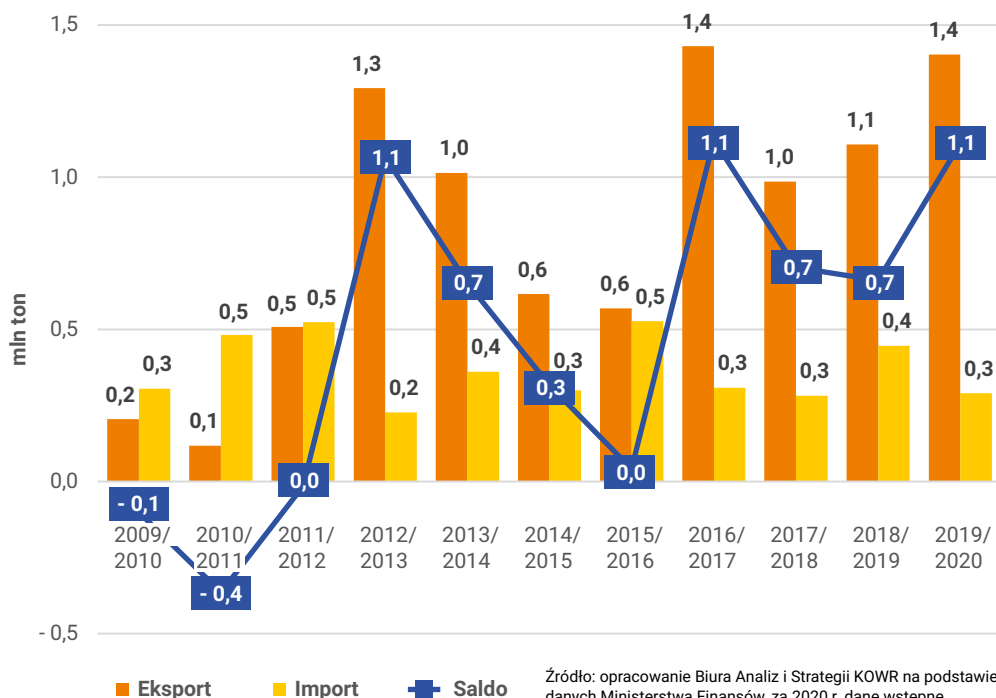
Na ziemiach polskich kukurydzę zaczęto uprawiać stosunkowo niedawno. Pod koniec lat 90. XX wieku powierzchnia zasiewów kukurydzy wynosiła około 100 tys. ha. Po akcesji Polski do UE odnotowano wzrost popularności uprawy kukurydzy, co związane było z wprowadzeniem do użytku wydajniejszych odmian dostosowanych do warunków klimatycznych naszego kraju oraz coraz większych możliwości wykorzystania tego zboża również poza przemysłem spożywczym. W latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 powierzchnia

uprawy kukurydzy zajmowała około 0,6 mln ha, podczas gdy w latach gospodarczych 2009/2010–2010/2011 było to 0,3 mln ha. Z uwagi na sprzyjające warunki geograficzne najwięcej kukurydzy w 2019 r. uprawiano w województwach: wielkopolskim (21% areалу uprawy tego zboża), mazowieckim i kujawsko-pomorskim (po 11%) oraz dolnośląskim (9%).

Zbiory kukurydzy w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 kształtowały się na poziomie od 3,2 mln ton do 4,3 mln ton. Tak duże wahania spowodowane były okresowymi niedoborami wody w niektórych rejonach kraju, szczególnie w uprawach prowadzonych na słabszych glebach. W 2020 r. zbiory kukurydzy wyniosły ponad 4,3 mln ton i były ponad dwukrotnie większe niż dekadę wcześniej.

Polski handel zagraniczny ziarnem kukurydzy

Rosnąca krajowa produkcja kukurydzy zwiększyła możliwości eksportowe tego ziarna. Polska w ostatnich czterech latach gospodarczych 2016/2017–2018/2019 wyeksportowała po około 1 mln ton ziarna kukurydzy. W roku gospodarczym 2019/2020, podobnie jak w 2016/2017, z kraju wywieziono 1,4 mln ton kukurydzy, 6,8 razy więcej niż 10 lat wcześniej. Wartość eksportu tego zboża zwiększyła się blisko 10 razy (z 27 mln euro do 263 mln euro) i stanowiła 20% wpływów uzyskanych ze sprzedaży ziarna zbóż ogółem.

W roku gospodarczym 2019/2020, podobnie jak w latach poprzednich, kukurydzę wywożono przede wszystkim do krajów Unii Europejskiej (96% eksportu tego zboża). Głównym jej odbiorcą były Niemcy (1,2 mln ton, 84% wolumenu eksportu tego ziarna). Mniejsze ilości

eksportowano do: Wielkiej Brytanii (54 tys. ton, 4%), Norwegii (49 tys. ton, 3%) oraz Niderlandów (35 tys. ton, 3%).

Kierunki zagospodarowania ziarna zbóż w Polsce

Zapotrzebowanie na zboża w Polsce – w latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 – kształtowało się od 24 do 25 mln ton. W przypadku zbóż paszowych poziom zużycia zbóż determinowany jest przede wszystkim zmianami w pogłowiu trzody chlewnej oraz rozmiarem produkcji drobiarskiej. Zużycie zbóż konsumpcyjnych uzależnione jest od zmian w strukturze konsumpcji przetworów zbożowych oraz od popytu ze strony przemysłu browarniczego, gorzelniczego i biopaliwowego.

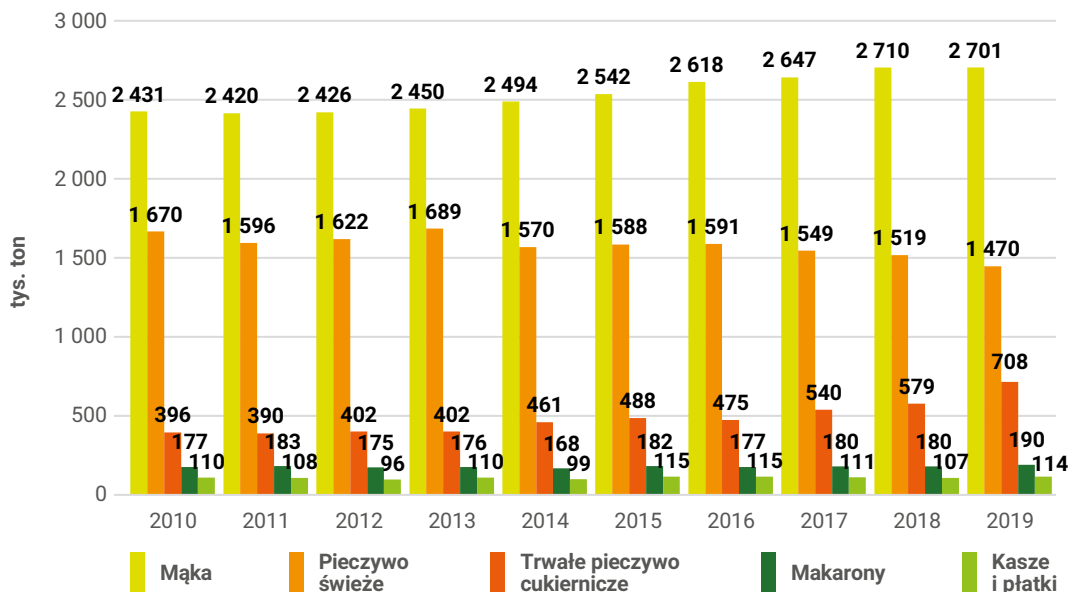
Zagospodarowanie ziarna zbóż na cele paszowe

Dominującą pozycję w strukturze krajowego zużycia zbóż stanowi spasanie zwierzętami gospodarskimi. W Polsce średniorocznie na pasze przeznaczają się ponad 15 mln ton zbóż, z czego 63% zużywane jest w gospodarstwach rolnych, a 37% – przez krajowy przemysł paszowy. Zmiany zachodzące w strukturze produkcji zwierzęcej w Polsce stymulują wzrost wykorzystania ziarna do produkcji pasz przemysłowych (przy malejącym zużyciu ziarna bezpośrednio w gospodarstwach rolnych). Zmienia się również struktura paszowego wykorzystania poszczególnych gatunków zbóż. Maleje udział żyta, a rośnie – pszenicy i kukurydzy. Względnie stabilne jest paszowe wykorzystanie pszenicyta i jęczmienia.

Zagospodarowanie ziarna zbóż na cele konsumpcyjne

W Polsce popyt na ziarno na cele konsumpcyjne ulega redukcji z uwagi na malejące spożycie przetworów zbożowych. Wynika to przede wszystkim z poprawy sytuacji dochodowej społeczeństwa, co przekłada się na możliwość substytucji produktów zbożowych w codziennej diecie innymi produktami żywymi. Spadek spożycia przetworów zbożowych następuje wraz z jednoczesną zmianą struktury ich konsumpcji. Zmniejsza się spożycie pieczywa (średnie miesięczne w 2019 r. to 2,98 kg/osobę³), mąki (0,57 kg/osobę) oraz kasz (0,11 kg/osobę). Wzrasta natomiast spożycie płatków zbożowych (0,16 kg/osobę), wyrobów ciastkarskich i piekarskich (0,98 kg/osobę) oraz makaronów (0,40 kg/osobę).

Produkcja wybranych przetworów zbożowych w Polsce

Źródło: opracowanie Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych GUS i IERIGŻ-PIB.

³ Informacje statystyczne GUS, „Budżety gospodarstw domowych w 2019 r.”.

Zużycie zbóż na cele konsumpcyjne w latach 2015/2016–2019/2020 kształtowało się na poziomie około 4,8 mln ton i było znacząco mniejsze niż w latach 2009/2010–2010/2011, kiedy wynosiło 5,2–5,3 mln ton.

W wytwarzanych w Polsce produktach pierwotnego przemiatu zbóż dominują mąki pszenne, z 65% udziałem w strukturze produkcji. W 2019 r. produkcja mąki pszennej wyniosła ponad 2,4 mln ton, a mąki żytniej – 263 tys. ton. Znacznie mniejsza jest skala produkcji kasz i płatków owsianych, których wytworzono 114 tys. ton.

Wśród wytwarzanych w Polsce produktów wysokoprzetworzonych dominujące znaczenie ma pieczywo świeże, którego produkcja w latach 2010–2019 wynosiła 1,5–1,7 mln ton rocznie. Systematycznie rośnie produkcja pieczywa cukierniczego (w 2019 r. osiągnęła 708 tys. ton) i makaronów (190 tys. ton).

Zagospodarowanie ziarna zbóż na potrzeby przemysłu

Od sezonu 2015/2016 przerób zbóż w przemyśle browarnianym, gorzelnicznym oraz skrobiowym jest w miarę stabilny. W latach gospodarczych 2017/2018–2019/2020 łączny ich przerób w ww. segmentach przemysłu przetwórczego wynosił około 2,1 mln ton.

Zużycie zbóż w gorzelnictwie kształtuje się na poziomie około 1,2 mln ton. W Polsce do produkcji etanolu wykorzystuje się przede wszystkim ziarno pszenicy, żyta i kukurydzy, a głównymi produktami przemysłu spirytusowego są wódki oraz spirytus spożywczy i techniczny. Coraz większego znaczenia nabiera wykorzystanie spirytusu jako komponentu do produkcji biopaliw.

Zwiększył się także popyt na jęczmień przeznaczony do wytworzenia słoju wykorzystwanego do produkcji piwa, co związane było z rozwojem przemysłu piwowarskiego w Polsce. Rocznie w browarnictwie zużywa się około 730–750 tys. ton jęczmienia.

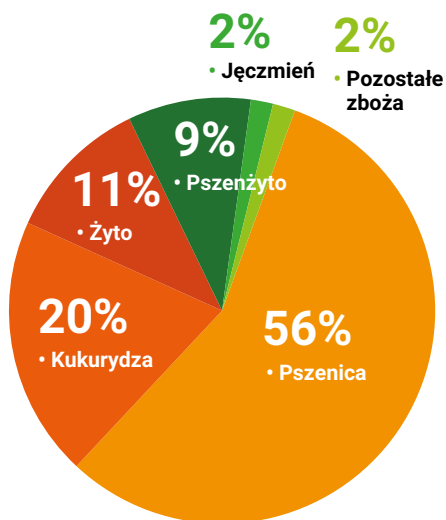
Polska ważnym eksporterem ziarna i przetworów zbożowych

Polska jest znaczącym eksporterem ziarna zbóż i przetworów zbożowych. Głównym rynkiem zbytu dla polskich eksporterów są kraje Unii Europejskiej oraz państwa Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej.

Wysoka jakość produkowanych w Polsce zbóż i przetworów zbożowych oraz konkurencyjne ceny na rynku międzynarodowym stymulują popyt zagraniczny na te produkty. W latach 2015/2016–2019/2020 polski eksport zbóż

Towarowa struktura eksportu ziarna zbóż z Polski w roku gospodarczym 2019/2020

Źródło: obliczenia Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie wstępnych danych Ministerstwa Finansów.

(łącznie z produktami przetwórstwa w przeliczeniu na ekwiwalent ziarna) wynosił od 5 mln ton do 8 mln ton wobec 2–2,7 mln ton w latach 2009/2010–2010/2011. Zwiększył się tym samym udział eksportu w produkcji krajowej z 7–9% w latach 2009/2010–2010/2011 do 16–28% w latach 2015/2016–2019/2020.

Eksport ziarna zbóż z Polski

Ziarno zbóż pochodzące z polskich pól charakteryzuje się dobrą jakością i wysoką przydatnością technologiczną, dzięki czemu cieszy się stałym zainteresowaniem odbiorców zagranicznych.

W latach 2015/2016–2019/2020 z Polski na rynki zagraniczne eksportowano od 4 mln ton

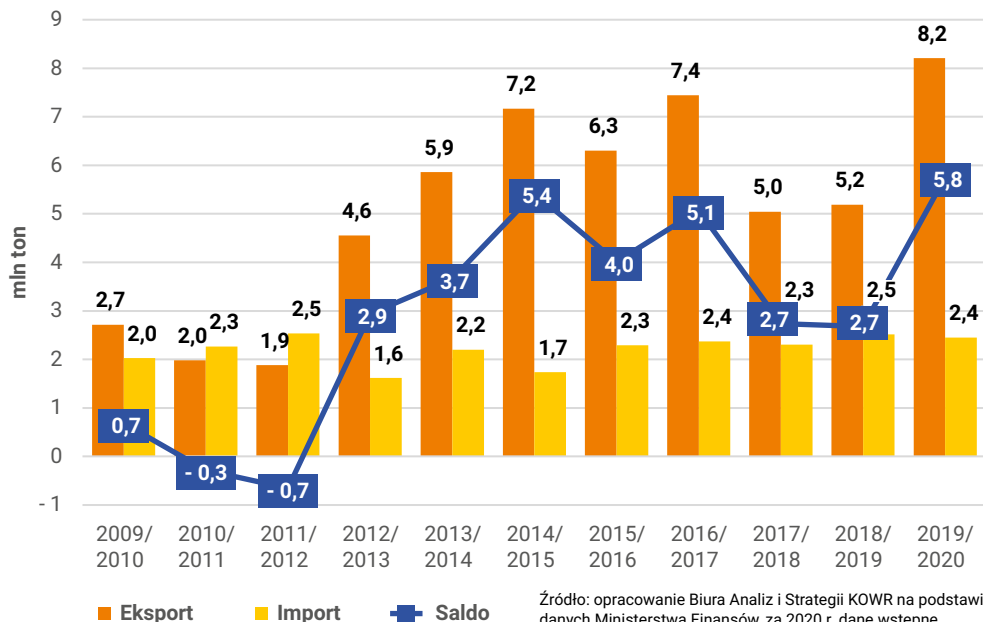
Handel zagraniczny ziarnem zbóż i jego produktami (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Ziarno					
Eksport	5 401	6 407	3 916	3 951	7 094
Import	1 383	1 620	1 291	1 399	1 327
Saldo	4 018	4 788	2 625	2 553	5 766
Produkty pierwotnego przetwórstwa					
Eksport	539	601	640	625	644
Import	636	588	626	696	644
Saldo	-96	13	14	-71	0,1
Produkty wysokoprzetworzone					
Eksport	639	706	781	859	921
Import	240	265	287	294	315
Saldo	399	442	494	566	607

Źródło: obliczenia Biura Analiz i Strategii KOWR na podstawie danych Ministerstwa Finansów, za 2020 r. dane wstępne (w wadze produktu).

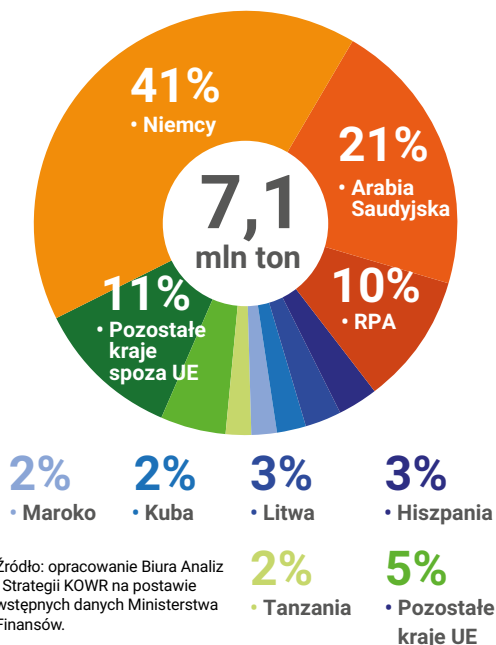
Obroty handlu zagranicznego ziarnem zbóż i przetworami zbożowymi w przeliczeniu na ziarno

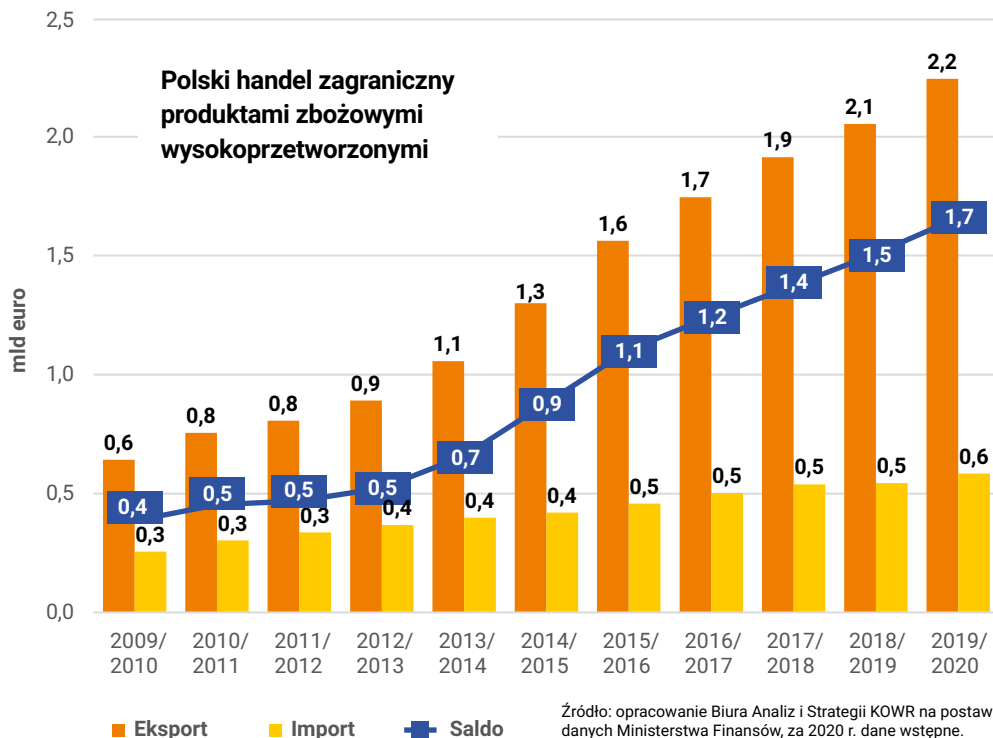

do 7 mln ton ziarna zbóż. Tradycyjnie największy udział w towarowej strukturze eksportu ziarna zbóż mają pszenica (w roku gospodarczym 2019/2020 było to 56% udziału, 4 mln ton) i kukurydza (20%, 1,4 mln ton). Udział żyta wyniósł 11% (786 tys. ton), pszenżyta – 9% (662 tys. ton), a jęczmienia – 2% (119 tys. ton). Pozostałe gatunki zbóż sprzedawanych za granicę stanowiły łącznie 2% udział w strukturze krajowego wywozu.

W sezonie 2019/2020 na rynku unijnym głównymi odbiorcami zbóż eksportowanych z Polski, podobnie jak w latach poprzednich, były Niemcy (2,9 mln ton, 41% eksportu ziarna) oraz w mniejszym stopniu Hiszpania (193 tys. ton, 3%) i Litwa (180 tys. ton, 2,5%). Głównymi kierunkami eksportu ziarna zbóż na rynki krajów trzecich były Arabia Saudyjska (1,5 mln ton, 21%) oraz RPA (686 tys. ton, 10%).

Struktura geograficzna eksportu ziarna zbóż z Polski w roku gospodarczym 2019/2020 według wagi produktu

Ekspert produktów przetwórstwa zbóż z Polski

Systematycznie rośnie wywóz produktów zbożowych wysokoprzetworzonych, czemu sprzyja przede wszystkim dynamicznie zwiększająca się wymiana towarowa z krajami UE. W latach gospodarczych 2015/2016–2019/2020 eksport tych produktów był dwukrotnie większy niż jeszcze w latach 2009/2010–2010/2011. W roku gospodarczym 2019/2020 wpływ z wywozu produktów zbożowych wysokoprzetworzonych osiągnęły poziom 2,2 mld euro.

Pieczywo i wyroby cukiernicze mają największy, blisko 80%, udział w eksporcie produktów zbożowych wysokoprzetworzonych. W roku gospodarczym 2019/2020 wartość wywozu tych produktów była ponadtrzykrotnie wyższa niż w latach 2009/2010–2010/2011, makaro-

nów – około czterokrotnie, a ziarna preparowanego (otrzymywanego przez spęcznienie lub prażenie) – ponaddwukrotnie.

Największymi odbiorcami pieczywa produkowanego w Polsce są: Niemcy, Czechy, Wielka Brytania i Federacja Rosyjska, a płatków zbożowych i ziarna preparowanego – Niemcy, Wielka Brytania i Rumunia. Makarony produkowane w kraju znajdują odbiorców głównie na Ukrainie, w Wielkiej Brytanii oraz Niemczech.

Odnotowywany jest również wzrost eksportu produktów pierwotnego przetwórstwa.

W roku gospodarczym 2019/2020 wartość eksportu tych produktów była ponaddwukrotnie wyższa niż w latach 2009/2010–2010/2011 i wyniosła około 250 mln euro.

Głównymi ich odbiorcami są kraje UE, do których w 2019 r. skierowano produkty pierwotnego przetwórstwa o wartości 191 mln euro (76% wartości eksportu tych produktów).

Jednym z głównych produktów przemiału zbóż eksportowanych za granicę jest mąka. Przychody z jej eksportu w roku gospodarczym 2019/2020 wyniosły blisko 44 mln euro. Mąki pszenne i żytnio-pszenne wyprodukowane w kraju cieszyły się dużym zainteresowaniem ze strony importerów z Niemiec (26% wartości wywozu tych produktów), Wielkiej Brytanii (19%) i Litwy (15%). Mniejsza była skala wywozu kasz i grysików. Wpływy z eksportu tych produktów w roku gospodarczym 2019/2020 wyniosły 32 mln euro. Kasze i grysiki sprzedawane były przede wszystkim do Niemiec (27% ich wartości wywozu), Belgii (11%) oraz Szwecji i Czech (po 6%). Polska wyeksportowała również gluten pszeniczny i sód o wartości odpowiednio 60 mln euro i 30 mln euro. Tradycyjnym odbiorcą glutenu pszenicznego są Stany Zjednoczone (23% wartości wywozu tego asortymentu w roku gospodarczym 2019/2020) i Meksyk (24%), a sód – Niemcy (32% przychodów z eksportu tego produktu), Kambodża (8%) i Wielka Brytania (7%), a w ostatnich latach również Etiopia (7%).

Poletka demonstracyjne odmian
zbóż Spółki DANKO HR

Działania Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa na rynku zbóż

Gospodarowanie Zasobem Własności Rolnej Skarbu Państwa (WRSP)

Podstawowym kierunkiem rozdysponowania nieruchomości Zasobu WRSP jest ich wykorzystanie na cele rolnicze, w tym na tworzenie oraz poprawę struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych (także producentów zbóż). Nieruchomości rolne Zasobu WRSP są w pierwszej kolejności przeznaczane dla rolników indywidualnych planujących powiększyć gospodarstwa rodzinne lub dla osób posiadających kwalifikacje rolnicze zamierzających utworzyć gospodarstwa rodzinne. W tym celu KOWR organizuje przetargi ograniczone dedykowane dla tych grup. Dzięki temu rolnicy mają możliwość skorzystania z szerokiej oferty nieruchomości rolnych przeznaczonych głównie do dzierżawy na warunkach określonych w ogłoszeniach przetargowych.

Spółki hodowli roślin nadzorowane przez KOWR

KOWR wykonuje uprawnienia właścicielskie w stosunku do 6 spółek hodowli roślin uprawnionych o szczególnym znaczeniu dla gospodarki narodowej (5 spółek prowadzi hodowlę roślin rolniczych, a 1 spółka - hodowlę roślin ogrodniczych). Spółki hodowli roślin KOWR oferują rolnikom najwyższej jakości materiał siewny polskich odmian zbóż, roślin bobowatych, ziemniaków, buraków cukrowych, buraków pastewnych, traw oraz warzyw i kwiatów. W 2019 r. własnością spółek było 335 odmian roślin rolniczych i 372 odmiany roślin warzywnych. Hodowlę nowych odmian zbóż prowadzi spółka: „DANKO” Hodowla Roślin Sp. z o.o.,

Poznańska Hodowla Roślin Sp. z o.o. oraz Małopolska Hodowla Roślin Sp. z o.o., które oferują najwyższej jakości kwalifikowany materiał siewny: pszenicy, pszenżyta, jęczmienia, żyta oraz owsa. Charakteryzuje się on doskonałą zdrowotnością, czystością oraz wyrównaniem. Zastosowanie wysokiej jakości materiału siewnego zapewnia przede wszystkim uzyskanie wysokich plonów, a także odpowiedniej wartości ziarna pod względem technologicznym oraz przydatności dla przemysłu młynarsko-piekarskiego. Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa zaprasza do zakupu materiału siewnego w spółkach hodowlanych KOWR poprzez strony internetowe: www.danko.pl, www.phr.pl i www.mhr.com.pl.

Promocja produktów rolno-spożywczych

Do zadań KOWR należy promocja i zwiększanie konkurencyjności i rozpoznawalności polskiej żywności w kraju oraz na świecie. Dodatkowym celem działań informacyjnych i promocyjnych jest dywersyfikacja kierunków eksportowych oraz podkreślanie znaczenia patriotyzmu konsumenckiego i autentyczności produktów polskich, zarówno ekologicznych, regionalnych i tradycyjnych, co poszerza wiedzę konsumentów na temat zalet produktów wysokiej jakości oraz wspiera polską gospodarkę, w tym sektor rolno-spożywczy. KOWR, zgodnie z zapisami ustawowymi, realizuje działania promujące produkty rolno-spożywcze (w tym zboża i przetwory zbożowe) w kraju oraz za granicą poprzez:

- wspieranie rozwoju współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą,
- realizację branżowego programu promocji polskich specjalności żywnościowych,
- prowadzenie działań promocyjnych i informacyjnych mających na celu promowanie produktów rolnych i żywnościowych, metod ich produkcji, a także systemów jakości produktów rolnych i żywnościowych,
- wsparcie realizacji branżowych i/lub międzybranżowych kampanii informacyjnych i/lub promocyjnych w ramach mechanizmu WPR „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych”,
- obsługę funduszy promocji produktów rolno-spożywczych,
- wdrażanie działania 3. „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (w tym dwóch poddziałań: 3.1. „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości” oraz 3.2. „Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym”).

Poland
tastes good

#KupujŚwiadomie

**PRODUKT
POLSKI**

Giełdowy Rynek Towarów Rolno-Spożywczych

Giełdowy Rynek Towarów Rolno-Spożywczych został uruchomiony w Polsce w marcu 2020 r. Jest to innowacyjne narzędzie, działające w oparciu o standardy światowych giełd towarowych, umożliwiające obrót produktami rolno-spożywczymi.

Rynek giełdowy jest prowadzony przez Towarową Giełdę Energii S.A. działającą w ramach Grupy Kapitałowej Giełdy Papierów Wartościowych S.A. w Warszawie, co zapewnia stronom transakcji jednolite warunki kupna/sprzedaży oraz bezpieczeństwo obrotu. Rynek Towarów Rolno-Spożywczych prowadzi działalność na podstawie licencji udzielonej przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa i jest nadzorowany przez Komisję Nadzoru Finansowego.

Uczestnicy rynku rolnego za pośrednictwem platformy giełdowej mogą zawierać transakcje w formule rynku kasowego w dwóch równoległe prowadzonych systemach, tj. systemie kursu jednolitego oraz systemie aukcji. Przedmiotem obrotu jest obecnie zboże, które z uwagi na znaczący areal jego uprawy i poziom zbiorów w Polsce jest najbardziej predysponowane do obrotu giełdowego.

W pierwszej kolejności do obrotu skierowano pszenicę, której uprawa dominuje w Polsce i która jest najczęściej eksportowanym zbożem. W lipcu 2020 r. Towarowa Giełda Energii S.A. wprowadziła do obrotu żyto, które cechuje się dużym potencjałem i wolumenem produkcji. Planowane jest również rozszerzenie rynku o kolejne produkty.

Giełda oferuje rozwiązania, dzięki którym nowoczesne mechanizmy funkcjonujące na

rynku kapitałowym będą mogły służyć zarówno polskiemu sektorowi rolnemu, jak i zagranicznym kontrahentom, którzy mogą pozyskać z rynku polskiego zboża od najbardziej konkurencyjnych oferentów z zachowaniem wysokich standardów wymiany handlowej. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie internetowej www.tge.pl.

Interwencja publiczna na rynku zbóż

W celu przeciwdziałania niestabilnej sytuacji na rynku zbóż w państwach członkowskich UE może być zastosowana interwencja publiczna. W Polsce jest to zadanie delegowane do KOWR z ARiMR, która pełni funkcję agencji płatniczej. Interwencja publiczna w przypadku zakupów zbóż jest dostępna od 1 listopada do 31 maja następnego roku. W tym okresie jest ona otwarta dla pszenicy zwyczajnej, a jeżeli wymagałaby tego sytuacja na rynku (spadek cen rynkowych poniżej ceny interwencyjnej), może zostać otwarta przez Komisję Europejską również dla: pszenicy durum, jęczmienia i kukurydzy.

Krajowa produkcja zbóż na tle UE (w mln ton)

Wyszczególnienie	2004/2005	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Zbiory zbóż w UE	324,8	314,4	299,4	308,0	292,4	322,6
Zbiory zbóż w Polsce	29,6	28,0	29,8	31,9	26,8	29,0
Udział Polski w unijnej produkcji zbóż (w proc.)	9%	9%	10%	10%	9%	9%
Zbiory pszenicy w UE	149,8	160,9	144,6	152,0	138,1	155,9
Zbiory pszenicy w Polsce	9,9	11,0	10,8	11,7	9,8	11,0
Udział Polski w unijnej produkcji pszenicy (w proc.)	7%	7%	7%	8%	7%	7%
Zbiory pszenżyta w UE	11,2	12,8	11,8	11,7	9,8	11,3
Zbiory pszenżyta w Polsce	3,7	5,3	5,1	5,3	4,1	4,6
Udział Polski w unijnej produkcji pszenżyta (w proc.)	33%	42%	43%	45%	42%	41%
Zbiory jęczmienia w UE	64,6	61,9	60,0	58,8	56,4	63,6
Zbiory jęczmienia w Polsce	3,6	3,0	3,4	3,8	3,0	3,4
Udział Polski w unijnej produkcji jęczmienia (w proc.)	6%	5%	6%	6%	5%	5%
Zbiory żyta w UE	10,0	7,8	7,4	7,4	6,3	8,5
Zbiory żyta w Polsce	4,3	2,0	2,2	2,7	2,2	2,5
Udział Polski w unijnej produkcji żyta (w proc.)	43%	26%	30%	36%	35%	29%
Zbiory owsa w UE	9,4	7,6	8,1	8,2	7,7	8,0
Zbiory owsa w Polsce	1,4	1,2	1,4	1,5	1,2	1,2
Udział Polski w unijnej produkcji owsa (w proc.)	15%	16%	17%	18%	15%	15%
Zbiory kukurydzy w UE	73,4	59,3	63,1	65,1	69,3	70,4
Zbiory kukurydzy w Polsce	2,3	3,2	4,3	4,0	3,9	3,7
Udział Polski w unijnej produkcji kukurydzy (w proc.)	3%	5%	7%	6%	6%	5%

NAJWAŻNIEJSZE INSTYTUCJE, KTÓRE DYSPONUJĄ INFORMACJAMI O RYNKU ZBÓŻ

Krajowy Ośrodek
Wsparcia Rolnictwa

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
01-207 Warszawa, ul. Karolkowa 30
tel. 22 376 76 76 – Telefoniczny Punkt
Informacyjny
e-mail: kontakt@kowr.gov.pl
www.kowr.gov.pl

Ważnym ogniwem w udostępnianiu informacji o rynku zbóż są **organizacje branżowe**, które funkcjonują w formie zrzeszeń, związków i stowarzyszeń. Zrzeszają one producentów i przetwórców zbóż oraz firmy zajmujące się obrotem zbożami i obsługą sektora zbożowego.

Krajowa Federacja Producentów Zbóż
00-006 Warszawa, ul. Szkolna 2/4 lok. 418
tel. +48 608 755 255 – Prezes
tel. +48 667 958 199 – Dyrektor Biura
e-mail: biuro@kfpz.pl / www.kfpz.pl

Polski Związek Producentów Kukurydzy
60-837 Poznań, ul. Mickiewicza 33, pok. 43
tel./faks +48 61 662 74 20
e-mail: pzpk@kukurydza.info.pl
www.kukurydza.info.pl

**Polski Związek Producentów Roślin
Zbożowych**
05-870 Błonie, Radzików, lab. II p. 89
tel. +48 22 733 46 16, +48 502 257 874
faks +48 22 725 47 14
e-mail: pzpz@ihar.edu.pl / www.pzprz.pl

**Stowarzyszenie Rzemieślników
Piekarstwa Rzeczypospolitej Polskiej**
00-246 Warszawa, ul. Miodowa 14
tel./faks +48 22 635 89 68
e-mail: biuro@stowarzyszeniepiekarzy.pl
www.stowarzyszeniepiekarzy.pl

MINISTERSTWO
ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel. 222 500 118,
faks 22 623 27 50
e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl
www.gov.pl/web/rolnictwo

Izba Zbożowo-Paszowa
(Izba Gospodarcza Handlowców,
Przetwórców Zbóż i Producentów Pasz)
00-684 Warszawa, ul. Wspólna 56
tel. +48 22 621 94 92 – Prezydent
tel. +48 22 621 94 96, +48 22 621 94 97
faks +48 22 621 94 90
e-mail: grain@izbapz.pl / www.izbozpasz.pl

Polska Izba Makaronu
09-400 Płock, ul. PCK 39
tel. +48 509 811 690
e-mail: izba@makarony.org
www.makarony.org

Krajowa Rada Izby Rolniczych
05-804 Pruszków, Parzniew
ul. Przyszłości 5
tel. +48 881 939 421
e-mail: sekretariat@krir.pl
www.krir.pl

Broszurę opracowano w Biurze Analiz i Strategii Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa m.in. na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów.

Broszura ma charakter wyłącznie informacyjny. KOWR zastrzega, że publikacja ta nie stanowi oferty kierowanej do beneficjentów ani nie jest zobowiązaniem KOWR do działań mogących wynikać z treści tej broszury.

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
ul. Karolkowa 30
01-207 Warszawa

www.kowr.gov.pl